մը[1] ինքն խոնարհութեամբ կը պատմէ, թէ երբ «Բազում տաժանելի աշխատութեամբ» աւարտեցի Յակովբայ թղթոյն մեկնութիւնը, յետոյ կը յաւելու, թէ «Այլ ի խղճէ մտացս հարեալ և յանարժանութենէ անձինս՝ կամեցայ դադարեցուցանել զընթացս բանիս. և սակաւ ինչ հանգիստ գտեալ, ի բազմազբօսեղոյ այլոց և ի հարկեցուցանող բանից՝ սկիզբն դարձեալ արարի»: Թերեւս զինքը բանադատողներէն գլխաւոր մին եղած ըլլի իր ուսումնակից կաթողիկոսն Գրիգորիս Պահլաւունի, ինչպէս որ ըրած է իր ուրիշ ժամանակակցաց[2]:

Սարգիս ի Քարաշիթու վանս հաստատուելէն որչափ տարի վերջը սկսած է գրել իր այս մեկնութիւնը, զայն որոշակի չյայտներ մեզ. միայն Յովհաննու Բ թղթոյն մեկնութեան մէջ — ըստ բերելոյ նիւթոյն — կ'ըսէ, թէ «Ահա այս հարիւր և յիսուն և վեց ամ է, յորմէ հետէ հազար ամն (Քրիստոսի) լցաւ[3]. ուսկից կը հետեւի թէ 1156ին գրեթէ աւարտելու վրայ պէտք է ըլլի նա իր այս երկասիրութիւնը: — Տարակոյս չկայ, թէ բաւական տարիներ սպառած է նա իր այս ընդարձակ գործն[4] ի գլուխ հանելու համար, և այս յայտնի է ոչ թէ միայն իր վերոյիշեալ խօսքերէն, այլ և իր յիշատակարանաց մէջ ստէպ ստէպ կրկնած խօսքերէն, թէ «իմ աղաչանք են առ ձեզ, եղբարք սիրելիք Աստուծոյ և սիրեցեալք ի Քրիստոսէ, և արտասուօք պաղատանք, չառնել անտես զերկայն ժամանակաց աշխատութիւնս իմ յերկս վաստակոց իմոց», և այլն:

Արդ, այս մեկնութեանս բովանդակութիւնը կը կազմեն ընդ ամէնն 43 ընդարձակ ճառեր, յորոց 11ն ընծայեր է նա Յակովբայ թղթոյն, 18ը Պետրոսի կրկին թղթոց, 11ը Յովհաննու երրեակ թղթոց, և ի վերջոյ երրեակ ճառ ալ Յուդայի թղթոյն: Այս ճառերէս իւրաքանչիւրն իրենց հետ կից ունին նաեւ մի մի երկար յորդորակներ. եօթն թղթոց սկիզբն այլ առանձին առանձին նախերգանքներ կան. և հուսկ ապա գործոյս վերջն իբր չորս ընդարձակ թղթերէ բաղկացած ճառ մի այսու խորագրով. «Պատճառք եօթանեցունց թղթոցն կաթողիկեայց՝ չորից սրբոց առաքելոցն». զորս գրեթէ մի առ մի կը յիշատակէ[1] նաեւ Կիրակոս գանձակեցին:

Այս մեկնութիւնս ուշի ուշով ընթերցողն անշուշտ պիտի ըսէ, թէ Սարգիս արդի գարուս յառաջացեալ գիտութեամբ զարգացած մեկնիչ մ'ըլլայ: Եւ յիրաւի, վասն զի ի հին հարս սակաւաթիւ են այնպիսի մեկնիչք, որ սուրբ Գրոց իւրաքանչիւր տողերը գրեթէ բառ առ բառ մեկնեն, այլ սովորաբար ըստ իմաստից միայն. նմանապէս նոքա ճարտարու-

1. Ի Յառաջ. մեկն. Յովհ. Ա թղթոյն, էջ 621:

2. Իգնատիոս վ. Ղուկայ աւետարանին մեկնութիւնը, Սամուէլ Երէց իր ժամանակագրութիւնը, նոյնպէս և սուրբ Ներսէս Շնորհալի իր քանի մը գրուածները, նորա յանձնարարութեամբ գրած են:

3. Յորդորակ Բ, էջ 774:

4. Յետոյ Սարգիս տեսնելով, թէ այսպիսի ընդարձակ մեկնութիւն մի դժուարին է ամենուն կարդալ, ամփոփուեցաւ տասը տարի վերջը՝ այսինքն է յամին 1166՝ համառօտել առաջինը, ինչպէս որ կը գրէ եւս, թէ ինքն եղած է «աշխատող գրոցս ի յերկս բանի մեկնութեան նախագունիցն, և ապա ի համառօտել զպիտանացուն՝ ընթերցող լուսամիտ համբակացդ և ուսումնասիրաց և քրիստոսասիրաց ....: Հայ թուականն յայնմ ամի յորժամ կատարեցի ըզհամառօտս՝ յիշատակ ինձ և իմոցն և ի վարժումն մանկանց նորոյ առագաստի մօրս մերոյ վերին Երուսաղեմի՝ ԺԵ էր ընդ վեց հարիւրի»: — Յիշատակարանիս մէջ կը յիշեցնէ նաեւ իր ծերութիւնը՝ այս համառօտութիւնը կատարելու պահուն, ահաւասիկ իր խօսքերն. «Աղաչեմ սիրով հոգւոյն և մաղթեմ թախանձելով, մի անտես առնել զերկայն ժամանակաց աշխատութիւնս իմ... և որք յիշէքդ աղաչելով վասն իմ ծերոյս Սարգսի՝ զՏէր, յիշեալ լիջիք և դուք յամենեցունց Արարչէն»: Արդ, մեր վերը դրած Սարգսի ծննդեան թուականին համեմատ 71—6 տարեկան եղած կ'ըլլայ նա, որ է բաւական հասունցեալ հասակ մի, յորմէ ոչ շատ յետոյ թերեւս իր մահկանացուն ալ կնքած ըլլայ:

1. Ի Պատմութեան, տպ. ի Վենետ. 1865. էջ 64: